

3

NĚJAKÝ MUŽ V POTRHANÝCH ŠATECH VYŠEL PO schodech našeho domu a objevil se ve dveřích našeho bytu. Nepoznal jsem toho vyčerpaného muže, dokud nevstoupil dovnitř a nezhroutil se na židli. Tak moc se tatínek změnil v průběhu pár týdnů, co byl pryč. Všichni jsme ho začali objímat, maminka, sestra, bratři i já. Ale naše nespoutaná radost trvala jen chvíli. Hned se vynořil strach, co se stalo s Heršlem. Tatínek nás ujišťoval, že Heršl je v pořádku, i když si myslím, že měl obavy, jež potají s maminkou sdílel. Tatínek nám řekl, že se s Heršlem připojili k zástu-

pům uprchlíků, mířících na sever a na východ. Byli rozhodnuti dostat se co nejdále od vojáků, kteří přepadli naši zemi, a tak šli od úsvitu do noci, spali jen pár hodin v polích, kde našli jediný zdroj potravy – zrnka obilí, vyloupaná rovnou na poli z klasů a za syrova sněžená. Kdykoliv se přiblížili k nějakému městu, začalo se v zástupu šeptat, že už tam jsou možná Němci. A skutečně, němečtí vojáci s obrovskou rychlostí ovládli západ Polska a směřovali na východ.

Heršl byl mladý a silný a mohl kráčet rychleji než tatínek. Zároveň otec stále přemýšlel, jestli se jeho rozhodnutí odejít z Krakova ukáže jako správné. A tak se domluvili, že Heršl půjde dál do Narewky a otec se vrátí do Krakova a zkusí okupační armádu nějak obejít. Cesta byla pomalá a riskantní, ale nakonec se mu podařilo dojít domů. I když byl otrhaný a zničený, ulevilo se mi, že je tatínek zase doma s námi.

Nacisté nás zavalili lavinou omezujících opatření. Všude po Krakově se objevily plakáty v polštině a němčině,

zesměšňující Židy. Líčily nás jako groteskní karikatury, špinavé a s velkými zahnutými nosy. Nic na těch obrázcích mi nedávalo žádný smysl. V naší rodině jsme neměli moc šatstva, ale maminka se pečlivě starala o to, aby šaty udržovala čisté a pospravované, a nikdy jsme nebyli špinaví. Přistihl jsem se, jak studuji nosy v celé naší rodině. Žádný z nich nebyl nijak zvlášť velký. Nemohl jsem pochopit, proč ti Němci chtějí, abychom vypadali jako něco, čím nejsme.

Restrikce rychle narůstaly: Vypadalo to tak, že Židům nebylo povoleno už skoro nic. Nesměli jsme například sedávat na lavičkách v parku. Pak nám do parků úplně zakázali chodit. Uvnitř mých milovaných krakovských tramvají byly natažené šňůry, označující, kdo kde může sedět. Křesťané – nežidovští Poláci vpředu a Židé vzadu. Zpočátku mi tato omezení připadala jen otravná, hlavně pro to, že mi znemožňovala moji oblíbenou zábavu s únikem před průvodčím. To byl jen začátek, protože brzy nato Němci Židům zakázali veřejnou dopravu vůbec používat. Postupně se chlapci,

s nimiž jsem sdílel mnoho dobrodružství, a kterým nikdy nevadilo, že jsem Žid, ode mě odvraceli. Potom začali mumlat ošklivá slova, když jsem byl blízko, a nakonec mně jeden z mých bývalých kamarádů sdělil, že si už nikdy nebude hrát se „špinavým Židem“.

Moje desáté narozeniny, patnáctého září 1939, prošly bez povšimnutí mezi zmatkem a nejistotou těchto prvních týdnů německé okupace. Naštěstí byl Krakov ušetřen ničujícího bombardování, jímž utrpěla Varšava a jiná města, ale i bez hrozby bomb na ulicích vládla hrůza. Němečtí vojáci se chovali zcela nevypočitatelně a odporně. Nikdo nikdy nevěděl, co udělají příště. Zničili židovské obchody. Vystěhovali Židy z jejich bytů a nastěhovali se tam sami a přitom zkonfiskovali všechny jejich majetek. Jejich terčem se stali zvláště ortodoxní Židé. Vojáci je chytali na ulici, bili je a holili jim brady a pejzy, kterým se říkalo *payot*, jen tak z legrace, či z toho, co pokládali za legraci. A byli i takoví křesťanští Poláci, kteří vycítili nové příležitosti. Jednou ráno několik Poláků vtrhlo do našeho domu, aby se dostali

do bytu nad námi, kde dříve bydlela židovská rodina, která uprchla do Varšavy. Tloukli na naše dveře, a když jim tatínek odmítl dát svěřený klíč, vyběhli po schodech, vyrazili dveře a celý byt vydrancovali.

Během pár měsíců se na scéně objevili nacističtí podnikatelé doufající, že vydělají velké peníze na bídě židovských vlastníků továren, kteří již nesměli podnikat. Sklárna, v níž pracoval tatínek, byla jedním z jejich cílů. Nový nacistický majitel okamžitě vyhodil z práce všechny židovské dělníky s výjimkou našeho tatínka. Ušetřil ho, protože tatínek uměl německy. Nový vlastník učinil tatínka svým oficiálním pomocníkem, překladatelem mezi sebou a křesťanskými Poláky, kteří měli povoleno pracovat. Poprvé za dlouhou dobu jsem viděl, že tatínek nabyl trochu sebe-důvěry. Ujišťoval nás, že válka nepotrvá dlouho, a protože měl práci, budeme v bezpečí. Příští rok, nebo možná už koncem tohoto roku, předpovídal, bude po všem. Stejně, jako Němci odešli po Velké válce, odejdou i nyní. Myslí si, že bylo mnoho židovských rodičů po celém Kra-

kově, kteří říkali něco podobného svým dětem, nejen proto, aby je utěšili, ale i proto, aby se sami cítili jistější. Tatínek dělal stejnou chybu jako mnoho ostatních, věřil, že Němci, s nimiž teď jedná, budou stejní jako ti, které znal z dřívější doby. Neměl žádnou představu, ani mít nemohl, o nekonečné nelidskosti a zlobě našeho nového nepřítele.

Jednoho večera, když jsme seděli u skromné večeře, do našeho bytu bez varování vtrhli dva členové Gestapa, německé tajné policie. Poláci, kteří vyrabovali sousedův byt, jim donesli, že jsme Židé a že jim tatínek odmítl vydat klíč, který požadovali. Tito lotři, kterým snad nemohlo být ani osmnáct, přímo před námi tatínka ponižovali, řvali na něho, ať jim řekne, kde má ten klíč. Rozbijeli nádobí a převraceli nábytek. Potom tatínka přitiskli ke zdi a chtěli vědět, kde má peníze a drahokamy. Myslím, že se po našem chudém bytě ani pořádně nerozhlédli. Jen se drželi nacistické ideologie, že všichni Židé shromažďují bohatství. I přes jejich brutalitu se tatínek domníval, že s nimi bude nějaká rozumná řeč, že

když použije klidnou logiku, přesvědčí je, že žádné peníze ani šperky nemáme.

„Jen se rozhlédněte,“ řekl jim. „Vypadá to tady, že jsme bohatí?“

Když zjistil, že je nezajímají jeho argumenty, udělal tatínek ještě něco horšího. Řekl, že je oznámí jejich nadřízeným, nacistickým úředníkům, které znal ze sklárny. To je ještě víc rozzuřilo. Začali ho tlouct holými pěstmi, mrštili s ním na podlahu a škrtili ho. Bylo mi z jejich surovosti nanic. Chtěl jsem utéct, abych se na to nemusel dívat, ale měl jsem nohy jakoby zarostlé do betonu. Viděl jsem šok a hanbu v tatínkových očích, když ležel na podlaze před svou ženou a svými dětmi. Ten hrdý, ambiciózní muž, jenž přivedl svoji rodinu do Krakova za lepším životem, byl proti nacistickým bestiiím, které se opovážily vtrhnout do jeho domu, zcela bezmocný. Náhle, než jsme se stačili vzpamatovat, tito odporní surovci vyvlekli tatínka z bytu, dolů po schodech, a zmizeli s ním ve tmě.

Byly to nejhorší chvíle mého života.